

Гальченко В.М.,

доцент кафедри теорії та історії дошкільної педагогіки Факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П. Драгоманова, кандидат психологічних наук

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

У статті розкрито сутність понять "культура", "творчість", "творча індивідуальність". З'ясовано, що змістовною характеристикою творчої індивідуальності є домінуючі властивості індивідуальності, успішне становлення яких забезпечує формування власного стилю діяльності та життя, побудова унікальної життєвої траєкторії, що стає значущою не тільки для людини, але і прийнятною для інших. Надано індивідуально-психологічну характеристику індивідуального стилю діяльності особистості, наявність якого забезпечує успішність життєдіяльності індивіда.

Виявлено психологічні особливості прояву творчої індивідуальності майбутніх педагогів у професійно-педагогічній діяльності, подано модель розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: культура, творчість, творча індивідуальність, культурологічний підхід, творчий педагог, модель розвитку творчої індивідуальності.

Актуальність порушеної проблеми. У поступі цивілізації особлива роль завжди належала творчим особистостям, які, володіючи здатністю творення інновацій, були головними рушіями прогресу людства. Тому сьогодення потребує від майбутнього фахівця не лише володіння вузькоспеціальними знаннями, вміннями й навичками в конкретній галузі діяльності, але й загальною, акмеологічною та професійною культурою, що, у свою чергу, забезпечує саморозвиток особистості, вихід за межі нормативності, здатність створювати нове, а відтак – розвиток творчої індивідуальності.

Мета статті полягає в розкритті значущості розвитку творчої індивідуальності як основи професійної культури майбутнього педагога дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Термін "культура" походить від латинських слів "colo", "cultio", що означає обробіток, "colore" – обробляти, вирощувати [4]. Пізніше цей термін почали тлумачити як поклоніння та вшановування богів чи предків, також його пов'язували із працею землеробів. Поступово до поняття "культура" почали відносити різні сфери людської діяльності, серед яких виокремлювали навчання й виховання з метою вдосконалення особистості. Для означення духовного світу людини, спроможної протистояти природі, цей термін став використовуватися лише в XVII столітті.

Сьогодні культура – багатоаспектне явище, з яким тісно взаємопов'язані такі сфери життєдіяльності людини, як праця, побут, дозвілля, менталітет тощо. Рівень культури особистості є визначальним у виборі нею життєвих стратегій та моделюванні життєвого сценарію.

Окрім того, що поняття "культура" вживається для визначення вищезначених та інших сфер життя людини, для характеристики націй, спільностей, народностей або результатів їх діяльності, цей термін містить у собі характеристики життєтворчого

потенціалу особистості, а саме: її здібності, енергопотенціал, сили, а відтак – досвід, світогляд, рівень інтелектуального, естетичного та морального розвитку, комунікабельність тощо.

Таким чином, культура, на думку дослідників, це специфічний спосіб організації та розвитку людської життєдіяльності, представлений продуктами матеріальної й духовної праці, системою соціальних норм і настанов, духовними цінностями, сукупністю відносин людей із природою, між собою та ставленням до власної особистості, це система життєвих орієнтацій суб'єкта [4].

Зважаючи на те, що культура є цілісною й динамічною системою, важко виокремити її структурні елементи. Проте традиційним у культурології є поділ на культуру матеріальну й духовну. Окремо виділяють художньо-естетичну та політичну сфери діяльності людини. До сфери духовної культури відносять систему установ культури, різні форми суспільної свідомості, систему виховання та освіти, засоби масової інформації тощо, а також науку, мистецтво, мораль та інше; до матеріальної – народні промисли, засоби пересування, харчування й одяг, систему свят і обрядів, житлобудування тощо [8]. Такий розподіл є умовним, оскільки в усіх формах культури є духовне начало та опосередкована предметність культурних проявів для практичної діяльності людини.

Окрім цього, ученими доведено, що культура є органічною системою, характерними ознаками якої є внутрішній запал і творчий імпульс. Культура виникла й набула розвитку в соціумі, тому вона завжди представляє духовну сферу соціального організму. Втрата духовного означає перехід культури в цивілізацію – матеріальну культуру [8]. Відтак, для процвітання культури необхідне насичення соціального організму духовним змістом. На нашу думку, це ж саме може стосуватися й окремої особистості як представника певної культурної спільноти.

Найяскравіше культура проявляється у творчій діяльності людини, оскільки, створюючи духовні й матеріальні цінності, на нашу думку, особистість не тільки задовольняє свої потреби, стверджує себе у природному й соціальному середовищі, а й відкриває для себе й інших власну унікальність – творчу індивідуальність.

М. Бердяєв вважав, що людство стоїть на порозі світової релігійної епохи творчості, на так званому космічному перевалі. Ця творча епоха повинна створити нове творче вчення про людину, про світ і його розвиток. Такі положення передбачають свободу як основу необхідності, а особистість – як основу всякого буття. На думку вченого, творче духовне життя – це рух, але своєрідний: не площинний, а вертикальний – вгору і вглиб. "Правда і краса не можуть переважати у площині світу, у широкому полі родової діяльності життя, вони підносяться на хрест і лише через містерію розп'яття воскресає троянда світового життя" [2]. Переконані, що такою "трояндою світового життя" має стати розквітле творче начало людини, яка сміливо йтиме вперед, назустріч незвіданому, вільно і творчо долатиме життєві перепони, розв'язуючи завдання, що постають перед нею.

Розглянемо сутність поняття "творчість". У новітньому філософському словнику зазначено, що творчість – це конструктивна діяльність зі створення нового [3]. Творчість в епоху античності пов'язувалася із креативними процесами космогенезу і поняттям еросу як творчого цілепокладання, у середні віки – із креативним потенціалом Бога як Творця, у часи Ренесансу розглядалася як творчі здобутки людини. Німецька класична філософія зосереджена на когнітивних аспектах творчості; деякі сучасні філософи (Н. Гартман, Гуссерль, Уайтхед) вважають творчість суто інтелектуальним феноменом; філософія екзистенціалізму трактує творчість як екзистенціальний феномен, що є основою свободи особистості.

У процесі творчості людина створює не лише нові предмети або культурні цінності – вона, що є головним, перетворює себе, створює власний життєвий сценарій.

Якщо у філософії в різні історичні епохи розглядаються питання сутності творчості, то психологія вивчає творчість у двох напрямках: по-перше, як психологічний процес

творення нового та, по-друге, як сукупність властивостей особистості, що забезпечують успішність цього процесу. До компетенції психології творчості відноситься вивчення ролі уяви, мислення, інтуїції, натхнення, надситуативної активності, індивідуально-психологічних особливостей, що виявляються у процесі творчості (здібності, талант, геніальність тощо), а також чинників, здатних стимулювати творчу активність [9].

Розглянемо, який існує зв'язок між творчістю та індивідуальністю особистості. Сучасними вченими (І. Бех, А. Бодальов, І. Булах, Л. Бурлачук, Л. Долинська, В. Кузьменко, Д. Максименко, П. Чамата, Н. Чепелева, Ю. Швалб та ін.) закладено теоретичні основи аналізу проблем розвитку індивідуальності в умовах суспільного виховання й навчання.

Індивідуальність, за визначенням Б. Ананьєва [1], – це продукт злиття соціального й біологічного в індивідуальному розвитку людини. Індивідуальність спрямовує розвиток індивіда, особистості й суб'єкта в загальній структурі людини, стабілізує її властивості та є важливим чинником високої життєздатності й довголіття.

Формування індивідуально-особистісних властивостей відбувається у процесі самопізнання та отримання людиною інформації про довколишній світ на основі вироблення індивідуального стилю діяльності й поведінки.

Згідно концепції В. Кузьменко [5], структурна основа інтегральної індивідуальності визначається сукупністю конструктів індивідуального й особистісного характеру, кожен із яких складається з комплексу індивідуальних відмінностей відповідного напрямку. Психолог зазначає, що змістовною характеристикою індивідуальності є домінуючі (системоутворювальні) властивості індивідуальності, успішне становлення яких забезпечує вироблення власного стилю діяльності та життя, побудову унікальної життєвої траєкторії, яка стає значущою не тільки для самої людини, але і прийнятною для інших.

Автором визначено такі **складові системи домінуючих властивостей індивідуальності студента:**

- *цілепокладання*, функцією якого є здатність визначення й досягнення стратегічних орієнтирів щодо власного життя;
- *вибірковість* як виділення, засвоєння та втілення найбільш прийнятних і можливих для реалізації, відповідно до можливостей людини, цілей;
- *винахідливість* як забезпечення втілення індивідуального творчого задуму у змісті діяльності та створення нових продуктів, способів і прийомів реалізації своїх або чужих намірів.

Інтегрованим результатом, у якому відображено рівень сформованості перелічених вище якостей, а також індивідуальних відмінностей особистостей, психолог вважає **індивідуальний стиль діяльності** як таку **індивідуально-психологічну характеристику, наявність якої забезпечує успішність життєдіяльності індивіда за умови використання ним адекватних засобів досягнення поставлених цілей і внесення нового до змісту діяльності [5].**

Сучасні емпіричні дослідження [6] особливостей прояву творчої індивідуальності педагогів засвідчило, що у професійно-педагогічній діяльності вони зорієнтовані переважно на стандарт, зразок, шаблон (навіть у професіях художнього профілю); обирають за основу цінності й методи авторитарно-імперативної педагогіки, що викликають в учнів психічні розлади, зумовлені грубими висловлюваннями вчителів (дидактогенії), чим і руйнують психічне та фізичне здоров'я юної особистості. Причинами такого стану, на думку О. Отич [6], є суперечності сучасного суспільства, у яке, за висловом Х. Ортега-і-Гассета, "вдихнули силу прогресу, але забули про дух".

До моделі творчої індивідуальності майбутнього педагога, яка побудована у формі зростання та формується в ході професійного навчання, науковцем включено такі **рівні:**

- *конституційний рівень* характеризує природу й міру генетично зумовлених конституційних (біологічних, організмичних) і психофізіологічних індивідуальних відмінностей педагога та їх взаємозв'язки;

- *індивідний рівень* включає індивідуально-психологічні особливості майбутнього педагога, зумовлені генетично, і сприяє виявленню своєрідності його темпераменту, психічних процесів (когнітивних, емоційно-вольових), здібностей і задатків;
- *особистісний рівень* характеризує соціально зумовлені якості педагога (особистісні й професійні) – характер, цінності, особистісну і професійну спрямованість, ставлення до професії взагалі;
- *суб'єктивний рівень* пов'язаний зі спроможністю майбутнього педагога бути самостійним і відповідальним діячем, сформованістю Я-концепції, готовністю до творчості, саморозвитку, здатністю до самоактуалізації;
- *інтегральний рівень* поєднує в собі на якісно вищій основі характеристики усіх попередніх рівнів і втілює їх у складних інтегрованих компонентах творчої індивідуальності, якими є творчий потенціал та індивідуальний стиль професійної діяльності.

Кожному цивілізованому суспільству, на думку Л. Собчик [7], для підвищення його добробуту, прискорення технічного прогресу й розквіту культури, народної творчості тощо необхідно правильно використовувати людські ресурси, своєчасно визначаючи здібності кожної людини. При цьому важливими є турбота про душевний комфорт людей, їх психічний стан і здоров'я, від чого залежить ступінь щасливості кожної особистості. Тому вкрай важливим є пізнання власної сутності ще юному віці, своєчасне і правильне визначення здібностей для правильного вибору професії та супутника життя, подолання життєвих труднощів, власної нещасливості.

Професійну підготовку майбутнього педагога в сучасних дослідженнях пов'язують із творчим процесом, у результаті якого виникають творчі досягнення професіонала (Ш. Амонашвілі, В. Гриньова, В. Лозова, Л. Рибалко та ін.).

Формуванню професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів сприяє реалізація ідей і напрацювань у галузі педагогічної акмеології, що передбачають наявність значного потенціалу акмеологічного проектування життєвого шляху або професійного самопроектування особистості (К. Абульханова-Славська, О. Бодальов, Н. Гузій, А. Деркач, В. Зазикін, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Максимова, Л. Рибалко та інші).

Викладачеві вищого навчального закладу дуже важливо вміти визначати індивідуально-типологічні якості особистості, надавати рекомендації щодо правильності вибору професії, гармонізувати міжособистісні стосунки у студентських колективах, допомагати молодій людині розкрити власну індивідуальність і побутувати ефективну стратегію життєздійснення.

Вагомим є питання застосування форм і методів навчання студентів, які сприятимуть розвитку творчої самостійності та індивідуальності кожного учасника навчально-виховного процесу.

Також нагальним є питання добору індивідуалізованої соціально-психологічної програми допомоги студенту, який опинився у скрутних обставинах.

Отже, у сьогоднішній перед викладачами педагогічних вищих навчальних закладів постає завдання – максимально сприяти розвитку творчої індивідуальності майбутніх педагогів, особливо якщо це стосується фахівців у галузі дошкільної освіти, оскільки робота з дітьми передбачає особливий підхід, спрямований на розкриття потенційних можливостей дітей дошкільного віку – створювачів нового світу. Саме того світу, про який писав М. Бердяєв, основою якого має стати творчість як характеристика духовно багатой і вільної особистості.

Висновки. Розглядаючи роль духовності в культурному житті сучасного суспільства і професійній діяльності педагога, вважаємо, що рушійною силою розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога має стати суперечність між вимогами суспільства до рівня сформованості в нього цієї сутнісної інтегративної якості та реальними можливостями особистості задовольняти ці вимоги.

Передумовати розвитку творчого потенціалу як основи професійної культури майбутнього педагога дошкільної освіти мають стати здібності студента, потреба в самоактуалізації, мотивація особистісного та професійного зростання, орієнтація на певний ідеал педагога, духовні цінності, які він сповідує, ідентифікація на основі наявності певних індивідуальних особливостей, неповторного стилю діяльності та поведінки.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. Личность, субъект деятельности, индивидуальность / Б. Г. Ананьев. – М. : Директ-Медиа, 2008. – 134 с.
2. Бердяев Н.А. Смысл творчества. Опыт оправдания человечества [Электронный ресурс] / Н.А. Бердяев. – Режим доступа : <http://philosophy.ru/library/berd/creation.html>.
3. Грицанов А.А. Новейший философский словарь / А.А. Грицанов. – Минск : Современный литератор, 2007. – 816 с.
4. Гриценко Т.Б. Культурология : навчальний посібник / Т.Б. Гриценко, С.П. Гриценко, А.Ю. Кондратюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 392 с.
5. Кузьменко В.У. Развитие индивидуальности студента-психолога в процессе профессиональной подготовки [Электронный ресурс] / В.У. Кузьменко. – Режим доступа : www.sociosfera.com/.../razvitie_individualnosti_studentsihologa.
6. Отич О.М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 – "Теорія і методика професійної освіти" / О.М. Отич. – К., 2009. – 47 с.
7. Собчик Л.Н. Психология индивидуальности. Теория и практика психодиагностики / Л.Н. Собчик. – С.-Пб. : Речь, 2005. – 624 с.
8. Тюрменко І.І. Культурология : теорія і історія культури : навчальний посібник / І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
9. Психологический словарь [Электронный ресурс] // Мир психологии. – Режим доступа : <http://yjuvenologicheskyy.academic.ru/>.

Гальченко В. Развитие творческой индивидуальности будущего педагога: культурологический подход

В статье раскрыта сущность понятий "культура", "творчество", "творческая индивидуальность". Выяснено, что содержательной характеристикой творческой индивидуальности являются доминантные свойства индивидуальности, успешное становление которых обеспечивает выработку собственного стиля деятельности и жизни, построение уникальной жизненной траектории, которая становится значимой не только для самого человека, но и приемлемой для других. Предоставлено индивидуально-психологическую характеристику индивидуального стиля деятельности личности, наличие которого обеспечивает успешность жизнедеятельности индивида.

Выявлены психологические особенности проявления творческой индивидуальности будущих педагогов в профессионально-педагогической деятельности, подана модель развития творческой индивидуальности будущего педагога в процессе профессиональной подготовки в ВУЗ.

Ключевые слова: культура, творчество, творческая индивидуальность, культурологический подход, творческий педагог, модель развития творческой индивидуальности.

Gal'chenko, V. Development of Creative Individuality of the Future Teacher: Cultural Approach

The article reveals the essence of the concepts of "culture", "creativity", "creative individuality". It was found that the content characteristic creative individuality are the dominant features of personality, which ensures the successful establishment of the production activities and their own style of life, to build a unique trajectory of life, which is important not only for the individual but also acceptable to the others. Courtesy of individually-psychological characteristics of the individual style of the individual activities, the presence of which ensures the success of the individual's life.

Revealed the psychological features of display of creative individuality of the future teachers in vocational and educational activities, demonstrated the creative personality of the model of the future teacher in the course of vocational training in high school.

Key words: culture, creativity, creative individuality, cultural approach, creative teacher and model of creative personality development.